

MEŠČANSKE VILE
NA SLOVENSKEM.
Naročniki, ustvarjalci,
prebivalci

Tekom 19. stoletja je meščanstvo prevzelo ključno vlogo pri sooblikovanju javnega prostora v slovenskih mestih, med drugim tudi s svojimi arhitekturnimi naročili. Med slednja sodijo meščanske vile, poseben tip stanovanjske stavbe, ki ga pred 19. stoletjem ne poznamo. Enodružinske hiše, obdane z večjim vrtom, so temeljito preobrazile podobo naših mest, hkrati pa so postavile nove standarde v bivalni kulturi. Za pričujočo razstavo smo izbrali deset meščanskih vil, zgrajenih med sredino 19. stoletja in začetkom druge svetovne vojne, ki dobro ponazarjajo omenjene procese. Pri njihovih predstavitvah nismo izhajali toliko z vidika arhitekturnih značilnostih, temveč smo se bolj osredotočili na njihove naročnike, lastnike oziroma kasnejše uporabnike. Izbrali smo naročnike različnih poklicev, ki so se vsak na svoj način uveljavili v meščanski družbi, pustili pomemben pečat v svojih mestih in skupaj s svojimi vilami doživeli različne usode. S tem smo želeli tudi opozoriti na večplastnost in raznolikost dobe meščanstva na Slovenskem.

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije
znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta

Zasnova razstave
Franci Lazarini, Barbara Vodopivec

Avtorji besedil
Renata Komič Marn, Vesna Krmelj, Franci Lazarini,
Katarina Mohar, Barbara Vodopivec

Lektoriranje
Bernarda Stenovec

Oblikovanje
Studio Potok

Ljubljana, 2025

Razstava je nastala okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061) in temeljnega raziskovalnega projekta *Meščanstvo kot umetnostni naročnik na Kranjskem in Štajerskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja* (J6-3136), ki ju sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

ZRC SAZU

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

MEŠČANSKE VILE NA SLOVENSKEM.
Naročniki, ustvarjalci, prebivalci

I. ARHITEKT Vila Transilvanija, Maribor	II. DVORNA DAMA Vila Epos, Bled	III. INDUSTRIALEC Vila Hutter, Maribor	IV. LIVAR Vila Samassa, Ljubljana
5	7	9	12
V. PISATELJI Pisateljska vila, Ljubljana	VI. PLEMIČ Dvorec Windischgrätz (Schloss Seebach), Bled	VII. SLIKAR Vila Wettach, Ljubljana	VIII. TRGOVEC Vila Vovk, Ljubljana
15	17	19	21
IX. ZDRAVILEC Rikli in njegove stavbe, Bled	X. ZDRAVNIK Vila Lapajne, Ljubljana		
24	26		

I. ARHITEKT

Vila Transilvanija, Maribor

V Sighișoari v Transilvaniji rojeni arhitekt Fritz Friedriger (1859–1922) je po končanem študiju pri enem vodilnih dunajskih arhitektov, Teophilu von Hansenu, sprva deloval na Ogrskem, leta 1894 pa se je preselil v Maribor, kjer je do začetka prve svetovne vojne uspešno deloval kot arhitekt in gradbeni podjetnik. Po njegovih načrtih je bilo zgrajenih več kot 70 objektov, pretežno zasebnih stanovanjskih stavb. Po zgodnjih delih v slogu historizma je okoli leta 1900 izdelal načrte za nekaj secesijskih objektov (med njimi izstopa zlasti Baroničina hiša, 1903), po letu 1910 pa v Friedrigerjevem opusu prevladuje domačijski slog z značilnimi zalomljenimi štirikapnicami z mansardnimi okni. Slednje je značilno tudi za njegovo lastno vilo, zgrajeno v letih 1910–1911, ki jo je v spomin na svojo domovino poimenoval Vila Transilvanija (sedaj Mladinska ulica 45). Na štirikotni talni ploskvi pozidana vila učinkuje masivno, saj se je arhitekt v večji meri odpovedal arhitekturnemu okrasju. Pročelje krasi jo portal neobaročnih oblik, tridelno stopničasto okno in kamnit relief Arhitekture na prestolu, obdane z različnimi umetnostmi in obrtmi. Južna fasada je razgibana z izstopajočim pomolom, nad katerim je sončna ura z reliefom puttov, in z zaprto zimsko verando, segajočo na vzhodno stran, nad katero je pokrita terasa.

V vili je Friedriger s soprogo in štirimi otroki prebival le desetletje, saj je leta 1920 zaradi slovensko-nemških sporov (in posledično pomanjkanja naročil) zapustil Maribor ter se preselil v Gradec, kjer je dve leti zatem umrl. Vilo Transilvanija je kupil trgovec Josip Škerlec, ki ji je v letih 1927–1928 prizidal garažo, za katero je načrte naredil nekdanji Friedrigerjev družabnik Maks Czeike (1879–1945). Danes je vila zapuščena in propada.

1

Fritz Friedriger: Vila Transilvanija, Maribor, 1910–1911
(© ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan)

2

Relief na pročelju prikazuje Arhitekturo na prestolu, ki jo obdajajo z njo povezane umetnosti in obrti. Nekatere izmed personifikacij nosijo portretne poteze naročnikove družine: levo od Arhitekture (arhitektova soproga) sta Tesarstvo (neznan upodobljenec) in Gradbeništvo (arhitekt), ki mu putto (sin) prinaša opeko, na desni pa sta Kiparstvo (hčerka), ki modelira putta z opekami (drugi sin), in Slikarstvo (druga hči).
(© ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan)

I.
ARHITEKT
Vila Transilvanija, Maribor

3

Med pomembnejše Friedrigerjeve stvaritve v Mariboru sodi Baroničina hiša na vogalu Prežihove in Smetanove ulice, zgrajena leta 1903 za baronico Emmo Mixich Rast. Stavba brez dvoma predstavlja najlepši primer secesije v Mariboru, kjer se sicer novi slog ni uveljavil v večjem obsegu. Precej zapuščeno stavbo so pred nekaj leti prenovili za potrebe Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko Univerze v Mariboru, fotografija kaže stanje pred prenovo. (© ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan)

MEŠČANSKE VILE NA SLOVENSKEM. Naročniki, ustvarjalci, prebivalci

4

Friedriger je dejavno sodeloval tudi pri urbanističnem preurejanju Maribora, še zlasti pri umeščanju Državnega mostu (zgrajen 1909–1913) in posledično pri regulaciji Magdalenskega predmestja na desnem bregu Drave, kjer je predvidel pozidavo v slogu nemške neorenesanse. Zaradi nesoglasij se je leta 1911, potem ko je izdelal deset različnih načrtov, iz tega projekta umaknil. (P. Premzl, *Pozdrav iz Maribora. Mesto na razglednicah v letih 1892 do 1945*, Murska Sobota-Maribor 1992)

Franci Lazarini

II. DVORNA DAMA Vila Epos, Bled

Leta 1909 so na zemljišču, oddaljenem kakih 50 metrov od Blejskega jezera, po načrtih češkega stavbenika Jožefa Hroneka (1875–1910) začeli graditi vilo Mlino št. 93 (sedaj Cesta Gorenjskega odreda 3), pozneje imenovano Epos. Vila je bila last Hronekovih, po stavbenikovi smrti leta 1910 jo je njegova žena prodala Rudolfu Suchardu, industrialcu iz Trsta. Od leta 1922 je bil lastnik vile Franc Vokač, veletrgovec iz Ljubljane, leta 1930 pa jo je kupila Eleonora Šverljuga. Leta 1950 je stavbo prevzela v last Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ki jo je uporabljala za počitniške namene. Za vilo s pripadajočimi zemljišči, ki so jo po letu 1991 vrnili potomcem Šverljugovih, so sedanji lastniki leta 2023 odšteli 4,73 milijona evrov.

Mariborčanka Eleonora Šverljuga, ki po vlogi in pomenu zelo izstopa med lastniki vile, se je rodila v Trstu kot hči profesorja Karla Glaserja (1845–1913) in poljske plemkinje. V letih 1924–1934 je bila dvorna dama jugoslovanske kraljice Marije Karađorđević. Preden je njen mož dr. Stanko Šverljuga med šestojanuarsko diktaturo postal kraljevi finančni minister, je bil direktor Hrvatske eskomptne banke v Zagrebu in predsednik zagrebške borze. Med drugo svetovno vojno je bil zaprt v taborišču Jasenovac zaradi prostozidarstva, po vojni pa sta s soprogo bivala v manjši hiši v naselju Mlino na Bledu.

Eleonora Šverljuga je vilo na Bledu kupila zaradi bližine kraljeve rezidence. V letu nakupa sta s soprogom Stankom zelo velikopotezno kupovala pohištvo na dražbi zapuščine Karla viteza pl. Strahla v Stari Loki in verjetno je prenekateri kos opreme vile Epos izviral iz Strahlove zbirke. Leta 1936 je arhitekt Jože Plečnik (1872–1957) po Eleonorinem naročilu pripravil načrte za podkleteni zimski vrt s kaminom in notranjo opremo, ki sta ga zakonca uporabljala kot sprejemnico. Nekaj predelav je pozneje prispeval tudi Plečnikov učenec Danilo Fürst (1912–2005).

1

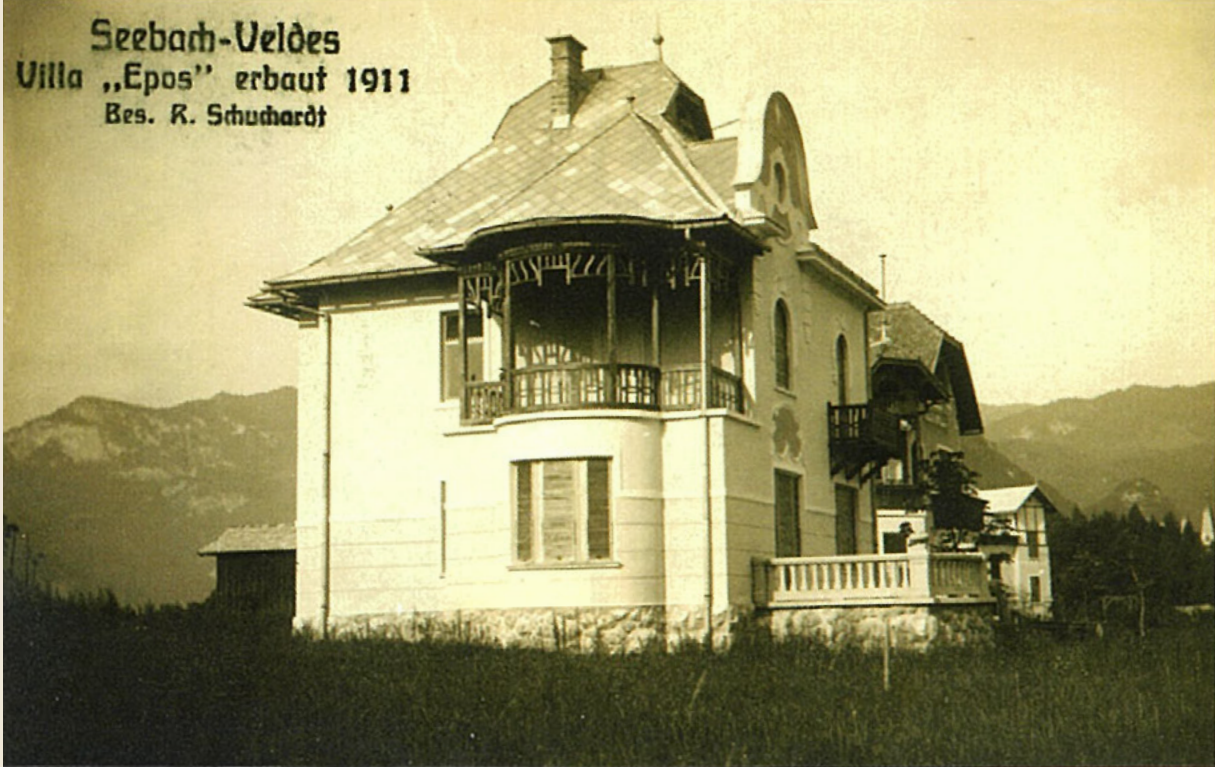
Josef Hronek, Jože Plečnik: Vila Epos, Bled, 1909, 1936
(*Slavne vile na Slovenskem*, Praha 2013)

2

Eleonora Šverljuga, vzgojena v Notre Dame de Sion v Trstu in sprva kratek čas poročena z baronom Constantinom Alexandrom Economom, si je pridobila široko razgledanost in znanje številnih svetovnih jezikov. V kulturnih krogih je bila dejavna kot ljubiteljica in mecenka umetnosti. Poleg arhitektov Jožeta Plečnika in Danila Fürsta je po njenem naročilu ustvarjala tudi slikarka Nasta Rojc.
(*Slovenec*, 31. 1. 1930)

II.
DVORNA DAMA
Vila Epos, Bled

3
Vila Epos pred letom 1922. Josef Hronek je na Bledu, kamor se je priselil leta 1903 ali 1904, ustanovil gradbeno podjetje in zgradil najmanj šest vil v slogu poznega historizma z elementi secesije, ki se na blejskih vilah s Hronekom sploh prvič pojavi.
(*Slavne vile na Slovenskem*, Praha 2013)

4
Arhitekt Plečnik je s prizidkom preoblikoval prvotno zasnovo Hronekove vile. Zanj značilni detajli in dodatki so lastnikoma poleg estetskega užitka nudili tudi večje bivalno ugodje. S Plečnikovim posegom, ki kaže željo po večji monumentalnosti, je vila dobila manjkajoči klasični poudarek, hkrati pa se v posameznih detajlih odražajo tudi elementi izročila gorenjske ljudske arhitekture.
(© Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije)

III.

INDUSTRIALEC

Vila Hutter, Maribor

Kočevski Nemec Josip Hutter (1889–1963) je po končanem šolanju najprej deloval kot trgovec v Ljubljani, v dvajsetih letih 20. stoletja pa se je preselil v Maribor, kjer je imel sprva komisijsko trgovino. Leta 1926 je ustanovil tekstilno tovarno J. Hutter in drug; na Pobrežju zgrajena tovarna hlačevine je v naslednjih letih svojo dejavnost razširila še s tkalnico klotov, predilnico, izdelavo sukancev in tovarno svile, tako da je v času pred drugo svetovno vojno zaposlovala okoli 1600 delavcev.

Za svojo družino je Hutter leta 1927 kupil starejšo historistično vilo na obrobju Mestnega parka (sedaj Marčičeva ulica 1) in jo dal do tal podreti ter na njenem mestu postaviti modernistično vilo, za katero je idejno zasnovo pripravil Erwin Fabrizi, izvedbene načrte pa je izdelalo gradbeno podjetje Jožeta Jelenca in Vladimirja Šlajmerja. Družina se je v vilo vselila okoli leta 1935. Zunanjščina stavbe je zasnovana v duhu funkcionalizma in se odpoveduje kakršnemu koli arhitekturnemu okrasju, pri čemer pa preseneča odsotnost ravne strehe, ki jo nadomešča štirikapnica. Kot je razvidno iz raziskav Jerneje Ferlež, sta ureditev in oprema notranjščine omogočali visoko kvaliteto bivanja, pomemben sestavni del pa je bil tudi vrt, katerega zasaditev je načrtovala dunajska krajinska arhitektka Ilse Fischerauer.

Poleg tovarne in vile je Hutter na Pobrežju zgradil tudi stanovanjsko kolonijo dvajsetih hiš za svoje delavce, v mestnem središču pa velik najemniški blok, ki mu je predstavljal dodaten vir zaslužka.

Avgusta 1945 je vojaško sodišče Hutterja na montiranem procesu obsodilo na zaporno kazen ter odvzem večine premoženja in nepremičnega premoženja. V pritličje vile so se takoj po končani vojni vselile državne ustanove, Hutterjeva družina je kratek čas sicer še bivala v nadstropju, po zaplembi premoženja pa so se morali preseliti v stanovanje v Hutterjevem bloku. V začetku petdesetih let se je družina preselila v Avstrijo in zakonca Hutter sta se sčasoma ustalila v Innsbrucku. V vili je danes policijska postaja.

1 in 1a
Erwin Fabrizi in Jože Jelenc: Vila Hutter, Maribor, trideseta leta 20. stoletja
(© ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan;
J. Ferlež, *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*, Maribor 2009)

III.
INDUSTRIALEC
Vila Hutter, Maribor

2 in 2a
Leta 1926 ustanovljena tekstilna tovarna J. Hutter in drug je sodila med največje industrijske obrate predvojnega Maribora. Ob ustanovitvi je zaposlovala 360 delavcev, do začetka druge svetovne vojne pa je njihovo število naraslo že na 1600. Tovarna je tudi s svojo notranjo ureditvijo odražala urejeno in prijetno delovno okolje.
(J. Ferlež, *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*, Maribor 2009)

3 in 3a
Stanovanjsko kolonijo za delavce Hutterjeve tovarne, zgrajeno leta 1937 po načrtih mariborskega stavbenika Rudolfa Kiffmana, sestavlja 20 hiš s po dvema stanovanjema. Bivanje v koloniji je bilo v prvi fazi vezano na pogodbo o zaposlitvi, načrtovano možnost odkupa stanovanj pa je preprečila druga svetovna vojna. Nekdaj enotno zasnovano kolonijo z lepo urejeno okolico so v zadnjih desetletjih popolnoma degradirale nenadzorovane prezidave novodobnih lastnikov.
(J. Ferlež, *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*, Maribor 2009; © ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan)

III.
INDUSTRIALEC
Vila Hutter, Maribor

4
Na mestu nekdanje Pivovarne Union zgrajeni Hutterjev blok sta leta 1940 zasnovala arhitekta Jaroslav Černigoj in Saša Dev. Prvi stanovalci so se vanj vselili 1944. Najemniška stavba, v kateri so bila predvidena tudi stanovanja za uradnike Hutterjeve tovarne, obsega celoten kare med štirimi ulicami in se v svoji zasnovi zgleduje po stanovanjskih stavbah t. i. Rdečega Dunaja (Das Rote Wien). Kljub menjavam lastništva blok še danes nudi zavidanja vredno kakovost bivanja. (© ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan)

IV. LIVAR

Vila Samassa, Ljubljana

Vila Samassa je spomenik industrijske in kulturne dediščine družine Samassa, ki izvira iz severne Benečije in si je svoj ugled pridobila z najstarejšo tradicijo izdelovanja in litja zvonov v Avstro-Ogrski monarhiji. V Ljubljani je družina vse od 18. stoletja sooblikovala gospodarsko, socialno in kulturno življenje mesta. Častni ljubljanski meščan Anton Samassa (1808–1883) je podjetje in livarsko obrt povzdignil na tako visoko raven, da je zvonove prodajal tudi zunaj Evrope. Leta 1873 so na svetovni razstavi na Dunaju Samassovi štiriglasno ubrani zvonovi v Rotundi vsak dan naznanjali začetek in konec razstave. Antonov sin Albert Samassa (1833–1917) je med letoma 1869 in 1871 na mestu stare rodbinske hiše na Karlovški cesti 1 postavil veličastno vilo. Posestvo je vključevalo tudi vrsto pomožnih stavb in vrt, kar je povečalo funkcionalnost in estetsko privlačnost vile.

Vila stoji na padajočem terenu grajskega griča, na izteku Gornjega trga, od koder se je nekdam vzpenjala pot v zavoju čez park, mimo terase na zahodu proti vhodu nesimetrično zasnovane stavbe. Glavno pročelje dvonadstropne vile je z okni obrnjeno proti Karlovški cesti, s pogledom na nekdanjo družinsko tovarno na Prulah, glavni vhod pa je umeščen na vzhodno stransko fasado stavbe, ki jo v pritličju delijo štiri, v prvem nadstroju pa šest oken s trikotnimi zatrep*i*.

Arhitekt vile ni znan, ohranjeni pa so njeni načrti, na katere se je podpisal gradbenik Del Cott. Na načrtih ima stavba vrisano mansardno streho, ki pa ni bila nikoli izvedena. Fasada je neorenesančna s poudarjenim osrednjim rizalitom, ki povezuje priličje in zgornji dve nadstropji, ter zaradi velikih okenskih površin in ornamentov med njimi že nekoliko spominja na secesijo. Okna na osrednjem delu nakazujejo namembnost v notranjščini: v pritličju so bile pisarne, povišana okna v prvem nadstropju napovedujejo piano nobile, kjer so bili družinski stanovanjski prostori, v nižjem drugem nadstropju pa sobe za goste. Na načrtu vrisani okni ob straneh so pri izvedbi spremenili v niši in jima dodali trikotna zatrep*a*. V nišah stojita figuri, ki govorita o družinski dejavnosti: zahodna figura svojo levico naslanja na zobnik, kar bi lahko aludiralo na alegorijo tehnike, figura na vzhodu ima okoli glave lovorov venec, v roki pa liro in poosebља glasbo. Družina je bila z glasbo povezana ne le zaradi proizvodnje zvonov, ampak so bili Samassovi tudi podporniki Filharmonične družbe v Ljubljani. Kot navaja Špelca Čopič, naj bi kipe pripeljali iz Benečije. V notranjosti prostorno, polžasto zavito stopnišče v celoti obdaja litoželezna ograja, ki brez prekinitve teče od pritličja do drugega nadstropja. Litoželezni detajli, simbol družinske dejavnosti, nevsiljivo dopolnjujejo prefinjene arhitekturne elemente in barvna stekla.

1

Vila Samassa predstavlja dediščino višjega srednjega sloja nemškega meščanstva v drugi polovici 19. stoletja v Ljubljani in sodi med najlepše historistične zasebne stavbe s pridihom mediteranske preprostosti. Danes ima vila status kulturnega spomenika, v njej pa imajo poleg zasebnega stanovanja sedež različne strokovne

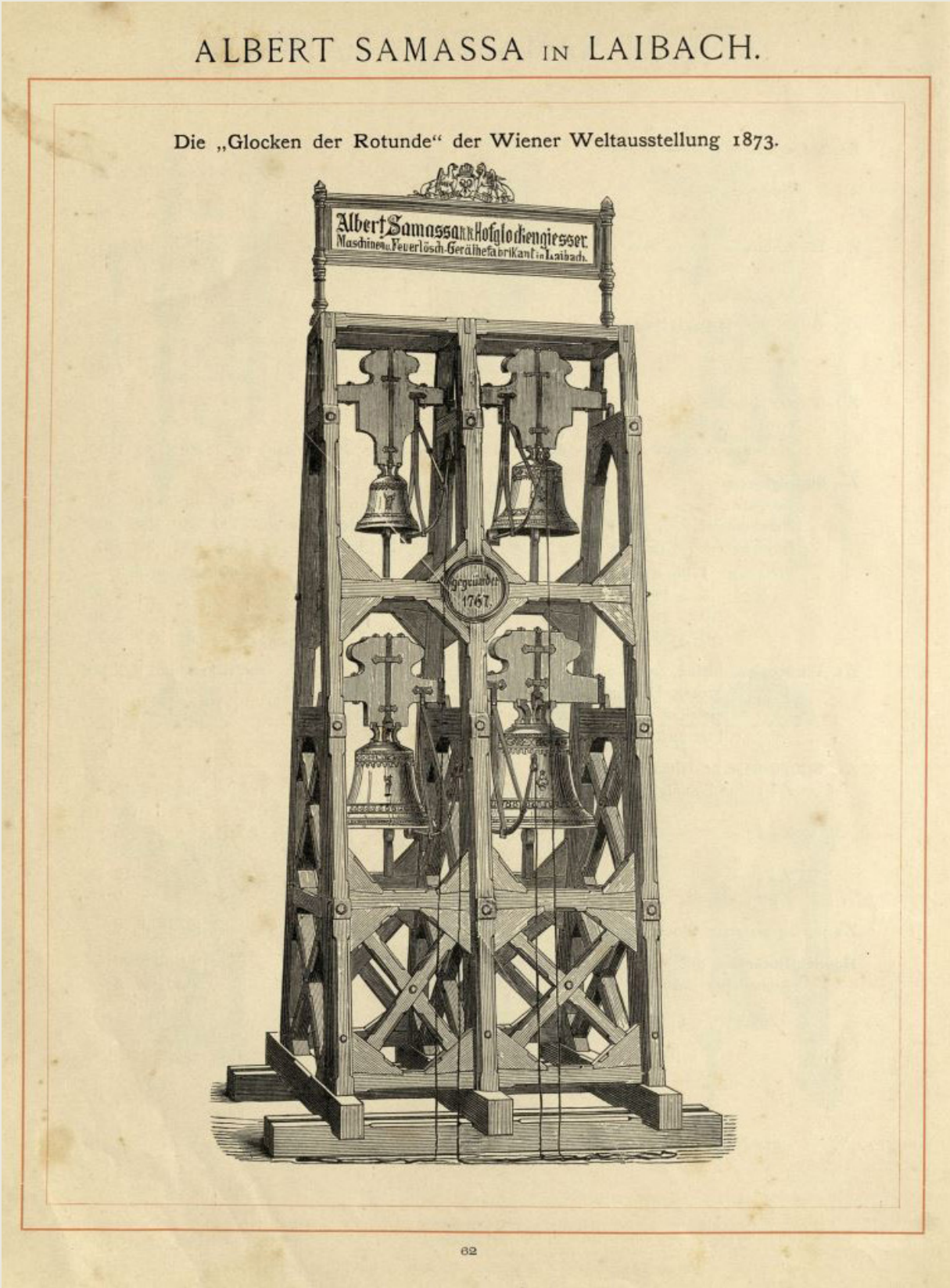
organizacije, med njimi Slovensko inženirsko društvo in Društvo arhitektov Ljubljana. Kljub svojemu zgodovinskemu pomenu vila nima spominske plošče in je slabo vzdrževana. (Foto: Žiga Okorn)

Z ravno streho in poudarjenim osrednjim delom stavba deluje – v primerjavi s sočasnimi zasebnimi vilami in celo v odnosu do arhitekture mestnih ustanov – precej bolj reprezentativno. Z zaledjem grajskega griča ter s svojo utrjeno in povzdignjeno lego, od koder se odpira pogled na Ljubljansko barje, celo spominja na tržaško rezidenco, grad Miramar pri Trstu. Albert Samassa je bil v dobrih odnosih z avstrijskim dvorom in je deloval tudi v tržaškem prostoru, poleg tega pa je Ljubljana v tem času s svojo mediteransko navdihnjeno preprostostjo zavestno poudarjala svojo južno lego znotraj Avstrije.

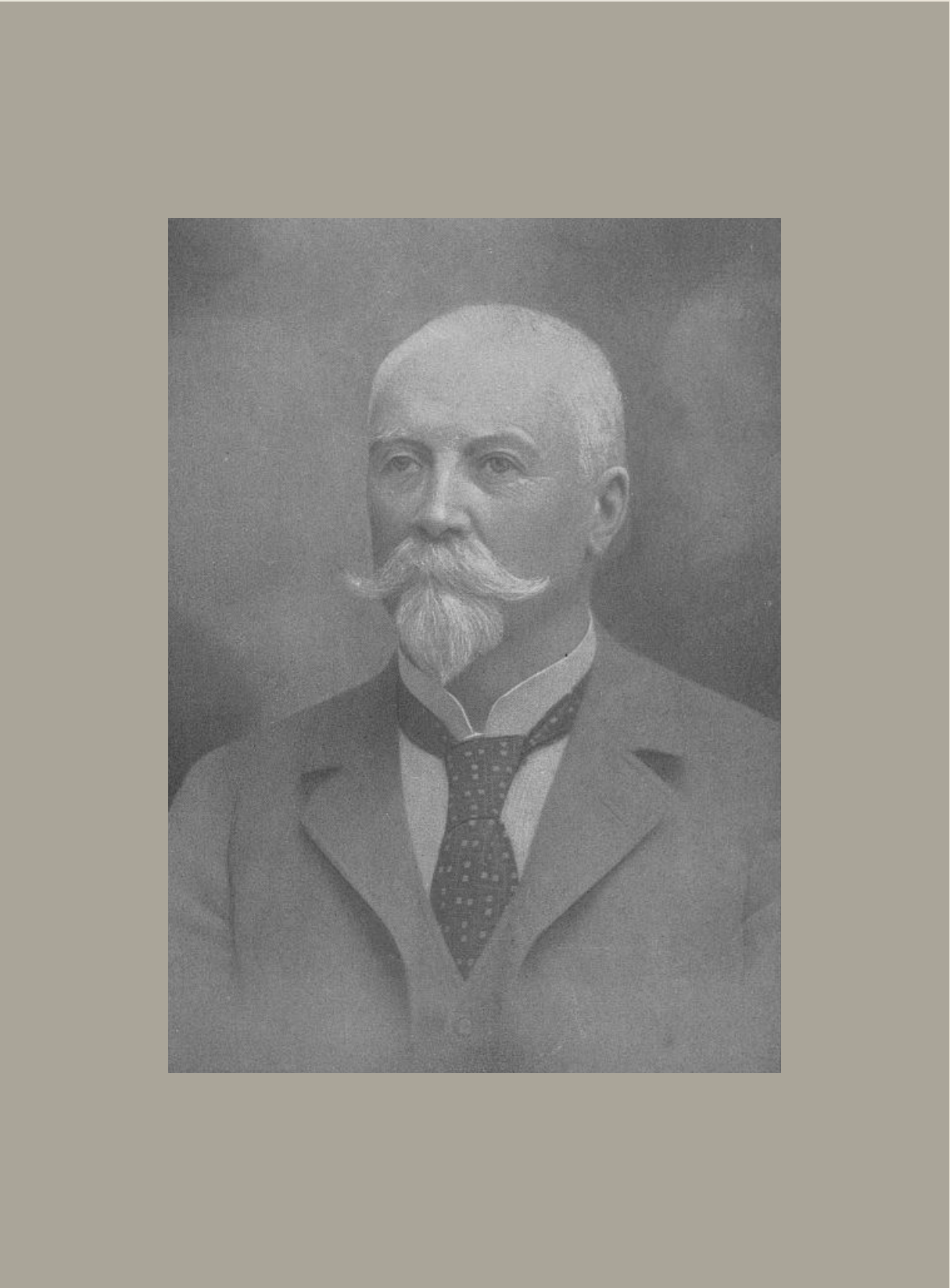
Po prvi svetovni vojni je Maks Samassa (1862–1945) celotno podjetje z vilo vred prodal Jadranski banki, sam pa je obnovil obrat zvonarne v Dunajskem Novem mestu (Wiener Neustadt). Celotno podjetje je od banke prevzela nova delniška družba Strojne tovarne in livarne, zatem je bila Samassova vila v zasebnih rokah do leta 1961, ko je njene prostore zasedel Zavod LR Slovenije za statistiko.

»Moj bron je najden bil v dnu morja, ko
Turčije kraljestvo v Heladi končal je Navarin.
Ga kupi romar, ga Samassa v zvon prelije,
glasim zdaj božjo čast iz svet'ga Jošta lin.«

2
Člani družine Samassa so prijateljevali med drugim s predstavniki kulturnih krogov Žige Zoisa, Gabrijela Gruberja, Franceta Prešerna in Antona Martina Slomška. Posvetilni verzi Franceta Prešerna so napisani na velikem zvonu cerkve sv. Jošta nad Kranjem, ki ga je Anton Samassa leta 1834 ulil iz bronastopov, potopljenih v bitki pri Navarinu v Jonskem morju.

3
»Rotundini zvonovi« s svetovne razstave na Dunaju 1873. Gradnja vile je sovpadla s svetovno razstavo na Dunaju leta 1873, ki je podjetju Samassa prinesla mednarodno slavo.
(Albert Samassa. *Geräthe für Kirche u. Haus*, Laibach 1895)

4
Portret Alberta Samasse, objavljen v publikaciji ob 150-letnici družine Samassa v Ljubljani.
(Max Samassa, *Festschrift zur Feier des 150 jährigen Bestandes der Firma Samassa in Laibach 1767–1917*, Laibach 1917)

V. PISATELJI

Pisateljska vila, Ljubljana

Vila na Tomšičevi ulici 12 v Ljubljani je bila zgrajena leta 1879 v historističnem slogu. Kot najemno enodružinsko hišo z vrtom, ki je takrat predstavljala tipološko novost, jo je zgradila Kranjska stavbna družba, projektiranje pa je pripisano stavbeniku in tehničnemu vodji družbe Viljemu Treu (1845–1926). Družba je vilo leta 1880 prodala enemu od svojih delničarjev, Viljemu Vollheimu, ta pa nekaj let kasneje družini Češko (tudi Zescho), ki se je ukvarjala s steklarstvom, trgovino in industrijo. Po letu 1929 so Češkovi vilo prodali trgovcu judovskih korenin Oskarju Ebenspangerju (1879–1945), ki je vilo leta 1932 temeljito prenovil in spremenil v modernistično domovanje, dela pa je izvedla Gradbena družba ing. Dukić iz Ljubljane. Med drugo svetovno vojno so družino Ebenspanger aretirali, Oskar pa je končal svoje življenje v koncentracijskem taborišču; na žalostno usodo družine spominjajo spotikavci, vdelani v tlak Tomšičeve ulice pred vilo. Po vojni je vila pripadla novi oblasti za protokolarne namene, kmalu pa sta se v njej naselila najprej Boris Kidrič (1912–1953) in nato Boris Zihel (1910–1976) z družino. Leta 1957 je vilo najelo Društvo slovenskih pisateljev in jo leta 1987 tudi odkupilo od dedičev družine Ebenspanger. Življenje v vili tako že desetletja zaznamuje delovanje pisateljev, prevajalcev, Slovenskega centra PEN in drugih ustvarjalcev. V prvem nadstropju vile je od konca šestdesetih let delovala restavracija, znana pod imenom Pri Mikiju, ki je bila dolga leta priljubljena zaradi odlične kulinarike ter kot eno od središč družabnega in kulturnega življenja v Ljubljani. Vila se je še posebej zapisala v zgodovino v drugi polovici osemdesetih let, ko so se pisatelji v prostorih na Tomšičevi 12 s prirejanjem literarnih večerov in drugih dogodkov zavzemali za demokratizacijo družbe. Novi lastniki so izvedli vrsto prenovitvenih posegov, a izgled vile je ostal pretežno nespremenjen. Izvorno meščanski interior je danes ohranjen le še v salonu v pritličju, kjer je bila pred vojno reprezentativna jedilnica.

1

Zunanost leta 1879 zgrajene vile na Tomšičevi 12 v Ljubljani. Vilo obdaja razkošen, parkovno urejen vrt. V severnem delu vrta je danes gostinski lokal, ki deluje tudi kot kulturno prizorišče. V južnem delu vrta od leta 2005 stoji spominska herma, posvečena pisateljici, prevajalki, podpredsednici mednarodnega PEN-a in prvi ženski predsednici Slovenskega centra PEN Miri Mihelič (1912–1985), delo kiparja Draga Tršarja in arhitekta Milana Miheliča. (© ZRC SAZU, UIFS, foto: Andrej Furlan)

2

Stavbenik Viljem Treo (1845–1926) je izhajal iz gradbeniške družine. Bil je tehnični vodja Kranjske stavbe družbe, kasneje je imel svoje gradbeno podjetje. Pomembno je sooblikoval podobo Ljubljane: projektiral je stavbe na Cankarjevi, Rimski in Resljevi cesti, na Beethovnovi, Župančičevi in Tomšičevi ulici ter vodil gradnjo stavb Deželnega muzeja in Slovenske filharmonije. Deloval je tudi drugod po Sloveniji in na Hrvaškem. (© Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Ljubljana)

V.
PISATELJI
Pisateljska vila, Ljubljana

3
Oskar in Adela Ebenspanger. Družina je bila judovskega rodu in je izvirala iz današnje avstrijske Štajerske. Oskarjev oče Albert Ebenspanger (1845–1932) se je ukvarjal s trgovskim posredništvom in se je v Ljubljano priselil leta 1870. Skupaj s sinom Oskarjem je leta 1905 sprejel krščansko vero, a to ni obvarovalo družine pred nacističnim preganjanjem. (Zasebni arhiv družine Kambič, Ljubljana)

4
Marjan in Oli Miklič sta restavracijo v prvem nadstropju vile prevzela leta 1965. Na seznamu znamenitih gostov so bili številni umetniki, od likovnikov in glasbenikov do igralcev, športnikov, novinarjev, politikov, estradnikov; prihajali so iz vse Slovenije, z ozemlja nekdanje Jugoslavije in iz tujine, kot na primer pisateljica Han Suyin, umetnica Yoko Ono in češkoslovaški predsednik Václav Havel. Od leta 2019 vodi restavracijo skupina Kaval Group. (© Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije)

5
Protestni literarni večer v pisateljski vili, junij 1988. Pesnik Boris A. Novak bere svoja dela, del obiskovalcev pa spremlja dogajanje v salonu vile, kjer je še ohranjen izvorni meščanski interier. Poleti tega leta je potekala serija izrednih literarnih večerov, ki so kasneje postali znani kot protestni literarni večeri in so bili organizirani v podporo obtoženim v procesu proti četverici. (© Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, foto: Tone Stojko)

VI. PLEMIČ

Dvorec Windischgrätz (Schloss Seebach), Bled

V poznem 19. stoletju je lastnik ene od najimenitnejših počitniških vil ob Blejskem jezeru postal Ernest Ferdinand Weriant knez Windischgrätz (1827, Vintířov, Češka – 1918, Dunaj). Po načrtih dunajskega arhitekta Franza viteza Neumanna ml. (1844–1905) si je dal v zaselku Mlino na južnem nabrežju jezera na veliki parceli, ki je bila do tedaj dobrih 800 let v lasti briksenških škofov, postaviti svoje novo zatočišče, ki ga je poimenoval Schloss Seebach.

Knez Windischgrätz je izviral iz ene najpomembnejših rodbin habsburške monarhije. Njegova rodbinska veja je med drugim slovela po zanimanju za kulturo in po nakupih posesti ter gradnji dvorcev, zlasti na Notranjskem in Spodnjem Štajerskem. V njihovi lasti so bili med drugim dvorca Trebnik in Slatna ter gradovi Predjama, Bogenšperk, Konjice, Podsreda, Bizeljsko in Hošperk. Knez je bil navdušen numizmatik in ljubiteljski arheolog ter je med letoma 1879 in 1881 vodil izkopavanja na znamenitem halštatskem arheološkem najdišču Vače pri Litiji, na Dunaju pa je imel tudi lastno muzejsko zbirko. Po zaključeni oficirski karieri je Windischgrätz prodal svoje posesti na Češkem in živel na Kranjskem. Ukvarjal se je s politiko, med letoma 1880 in 1891 je bil poslanec v kmečki kuriji Kranjskega deželnega zbora. V svojem blejskem dvorcu je preživel vsaj dva meseca na leto, tam pa so pogosto letovali tudi drugi člani njegove rodbine.

Po knezovi smrti je v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja postal glavni upravnik celotnega rodbinskega posestva njegov sin Oton Weriant Hugo Windischgrätz (1873–1952). Leta 1922 je dvorec odkupil kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev Aleksander I. Karađorđević (1888–1934) in ga preimenoval v Suvobor, v čast prizorišču bitke pri Kolubari, kjer je Kraljevina Srbija med prvo svetovno vojno odmevno porazila avstro-ogrsko vojsko. Leta 1939 so ga zaradi dotrajanosti porušili in nadomestili z novo stavbo (današnja Vila Bled).

1

Dvorec Windischgrätz oz. Schloss Seebach je bil umeščen na eno najboljših zemljišč ob jezerski obali. Glavna fasada dvonadstropne stavbe je bila v sredini poudarjena z izstopajočim rizalitom, ki je zaradi piramidaste strehe dajal vtis grajskega stolpiča. Ob dvorcu je bila urejena terasa, s katere je pot vodila na prostran vrt in do kapele, ki je stala na nabrežju.

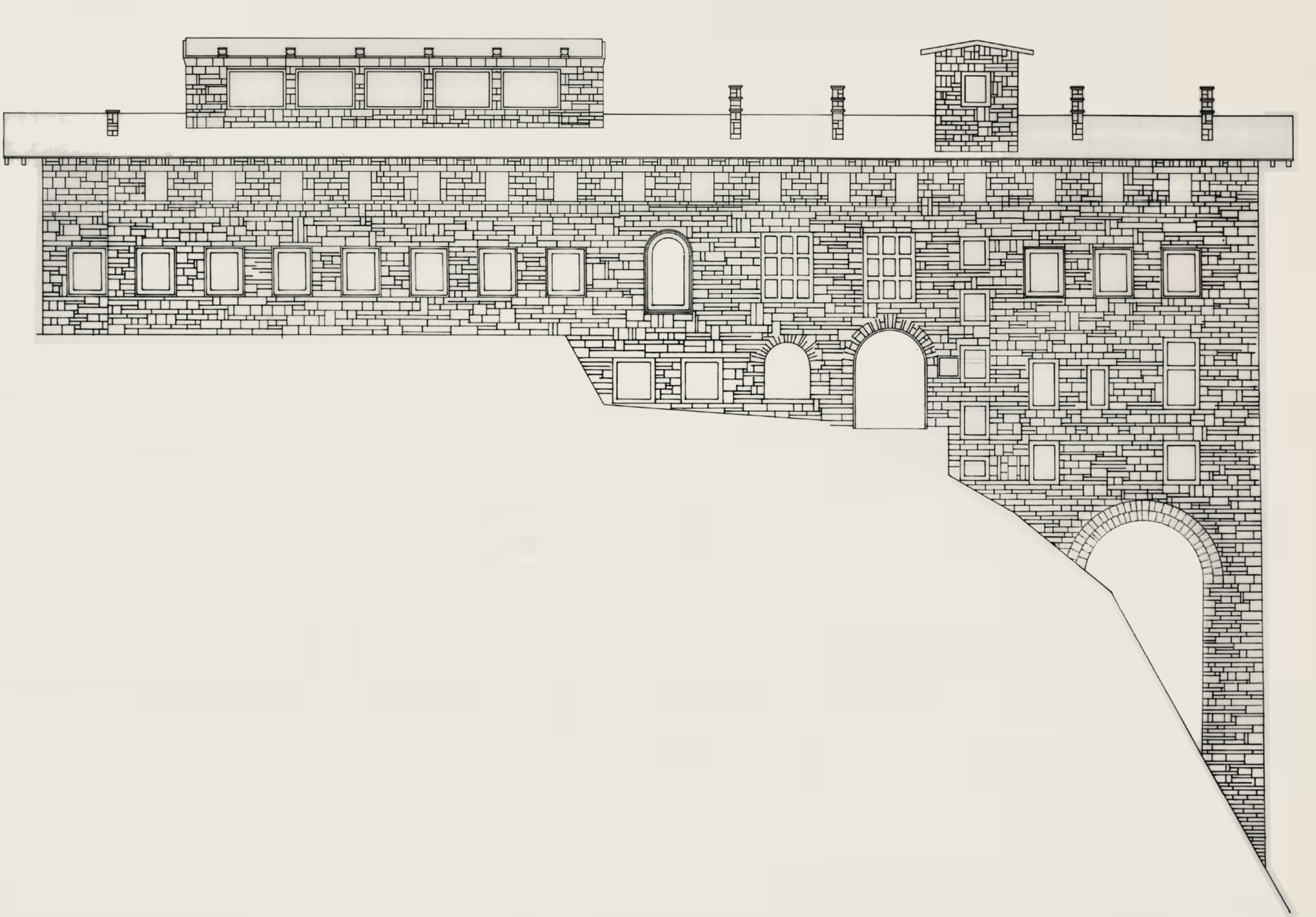
(Wikimedia Commons)

2

Ernest Ferdinand Weriant knez Windischgrätz je bil sin kneza Weriana Aloisa Windischgrätza (1790–1867) in Eleonore, princese Lobkowitz (1795–1876). Rodbina, ki je bila tesno povezana s Habsburžani, je dobila ime po kraju Slovenj Gradec, kamor so njeni predstavniki prišli v 13. stoletju kot ministeriali grofov Andeških.

(Wikimedia Commons)

VI.
PLEMIČ
Dvorec Windischgrätz (Schloss Seebach), Bled

3
Oton knez Windischgrätz, kasnejši dedič posesti, se je 23. 1. 1902 poročil z nadvojvodinjo Elizabeto, vnukinjo cesarja Franca Jožefa I. Mladoporočenca sta v dvorcu na Bledu preživela medene tedne. (Wikimedia Commons)

4 in 4a
Kraljeva družina je v Suvoboru preživljala poletne mesece. Skupaj z njo se je na Bled redno selil velik del jugoslovanskega dvora, zato se je kraj hitro uveljavil kot politično in diplomatsko središče. Da bi njegov pomen odražala tudi arhitektura, je kralj za načrtovanje nove, večje rezidence angažiral Jožeta Plečnika; kmalu po začetku gradbenih del so projekt ustavili zaradi atentata na naročnika. (Ilustrirani Slovenec, 1. 3. 1931; © Muzej in galerije mesta Ljubljane, Plečnikova zbirka).

VII.

SLIKAR

Vila Wettach, Ljubljana

Mogočna meščanska vila na Tomšičevi ulici 13 (nekdanja Knafljeva 13) je nastala v letih 1896–1897 po naročilu slikarja Heinricha Wettacha (1858–1929) in načrtih arhitekta Alfreda Bayerja (1859–1916); gradnjo je izvedlo stavbno podjetje Viljema Trea. Dvonadstropna stavba je pozidana na skoraj kvadratni talni ploskvi. Bogato razčlenjena zunanjščina je poudarjena z razgibanimi strešinami, vogalnimi pomoli, leseno loggio, predalčno gradnjo in sgraffitnimi poslikavami. Po drugi svetovni vojni je v podržavljeni stavbi domovala Centralna tehniška knjižnica, po letu 1991 pa jo je kupila vlada Združenih držav Amerike in jo med letoma 1997 in 1999 prenovila za sedež svojega veleposlaništva; takrat so na začetni strani zgradili večji sodobni prizidek, notranjščino pa predelali.

Leta 1912 je dal Heinrich Wettach ob veliki vili zgraditi še manjšo podkleteno visokopritlično enodružinsko vilo z mansardo in večjim vrtom, v kateri je sedaj otroški vrtec (Prešernova cesta 29).

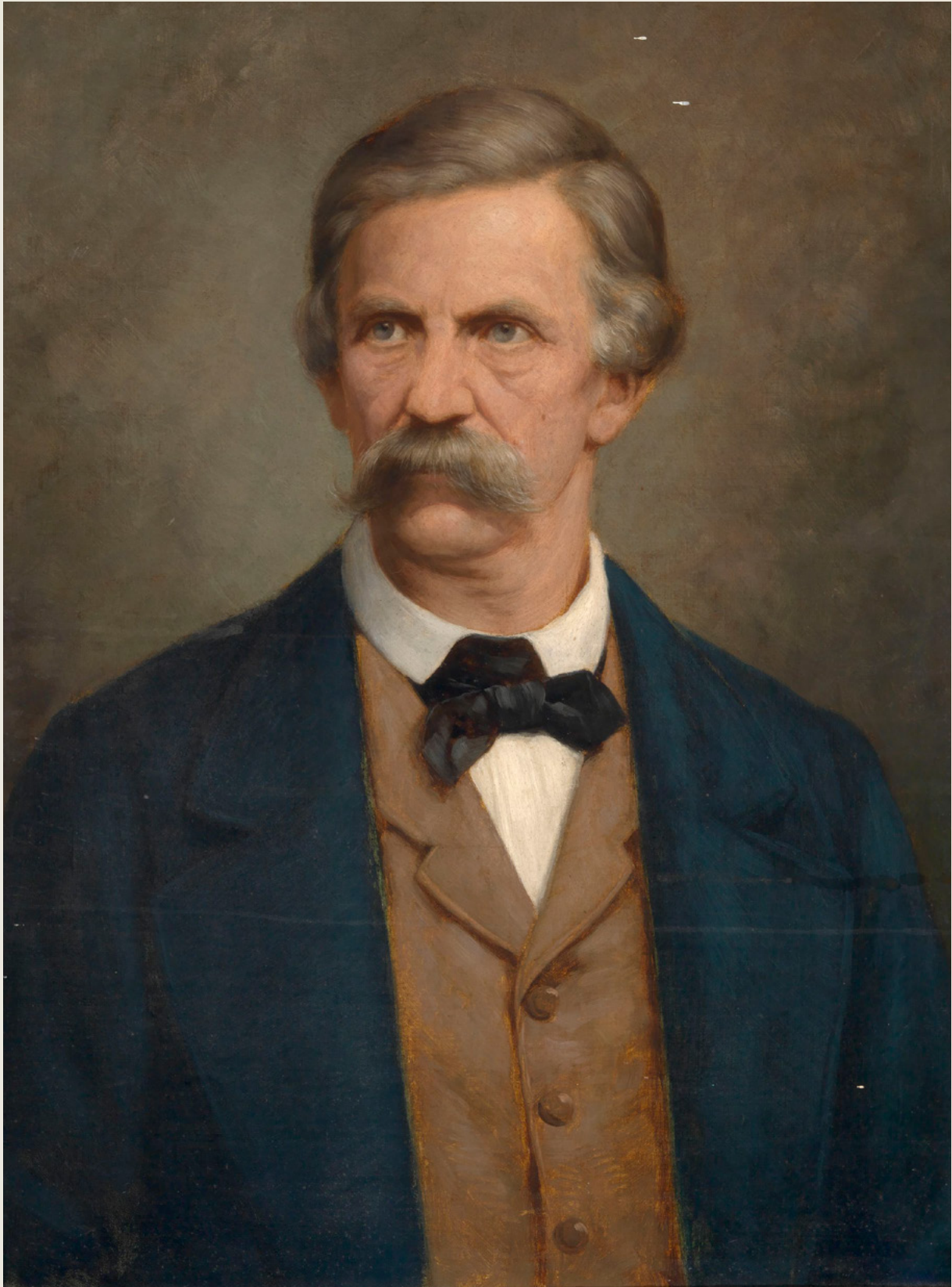
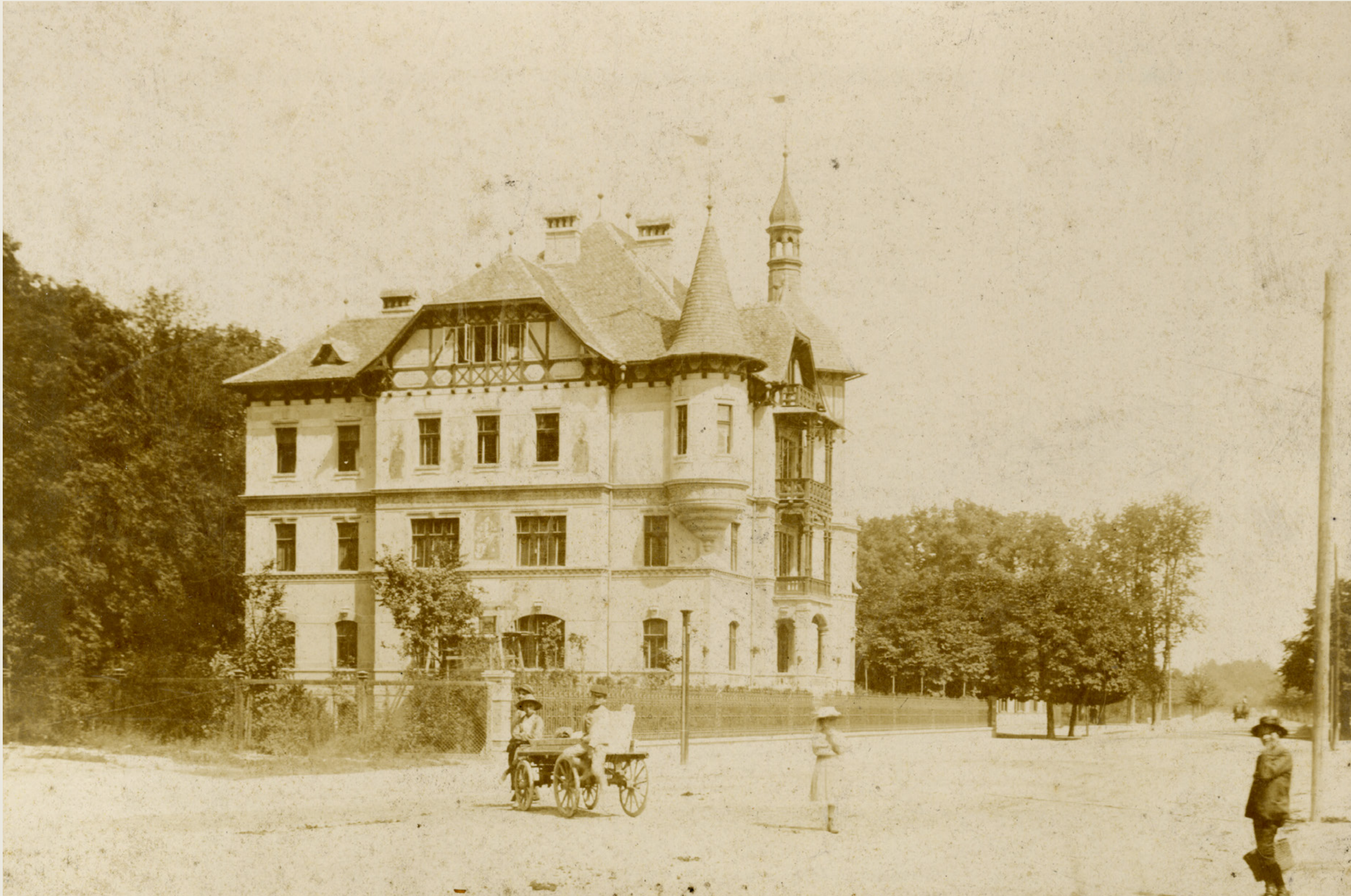
Na Dunaju rojeni in akademsko šolani Wettach se je ok. leta 1885 z družino naselil v Ljubljani in tu delal kot svobodni umetnik ter občasni pomožni učitelj risanja in umetnostne zgodovine na gimnaziji in na zasebnem nemškem dekliškem učiteljišču. V svoji vili je imel med letoma 1896 in 1914 slikarsko šolo, kjer se je med drugimi šolala poznejša akademska slikarka in kiparka Elza Kastl, por. pl. Obereigner. Kot član Filharmonične družbe v Ljubljani je večkrat nastopil v njenem godalnem komornem orkestru. Po letu 1918 se je z družino odselil na Koroško, kjer je leta 1929 umrl.

1

Alfred Bayer: Vila Wettach, Ljubljana, 1896–1897
(Wikimedia Commons)

VII.
SLIKAR
Vila Wettach, Ljubljana

2
Slikar Heinrich Wettach v stavbi ljubljanske Filharmonije med slikanjem oltarne slike. Kot akademski slikar realističnega sloga je Wettach v Ljubljani dobival predvsem zasebna in javna naročila za portrete, slikal je tudi krajine in nabožne podobe. Leta 1891 je na steno dvorane današnje Slovenske filharmonije v Ljubljani naslikal štiri genije glasbe; dvorano je uporabljal tudi kot atelje. (© Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej Ljubljana)

3
Vila Wettach, fotografirano ok. 1910. Vila Wettach v Ljubljani je odličen primer nemške neorenesanse. Vogalni stolpi in konzolni rizalit ji dajejo trdnjavski in severnjaški videz, ki je še poudarjen z lesenim balkonom in značilnim polstebriščem. Glede na zaostrene odnose med nemškim in slovenskim meščanstvom v Ljubljani v tem obdobju lahko domnevamo, da je bil »nemški« slog stavbe vsaj deloma izbran iz propagandnih razlogov. (© Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Ljubljana)

4
Heinrich Wettach: Portret soustanovitelja Kranjske industrijske družbe Vincenca Seuniga, po letu 1916, Narodni muzej Slovenije. Za dela uglednega ljubljanskega meščana in slikarja Wettacha, ki jih med drugimi hranijo Narodni muzej Slovenije, Mestni muzej in Narodna galerija v Ljubljani ter zasebniki, v slovenski umetnostnozgodovinski stroki do nedavnega ni bilo pravega zanimanja. (© Narodni muzej Slovenije, foto: Tomaž Lauko)

VIII.

TRGOVEC

Vila Vovk, Ljubljana

Miro Vovk (1897, Bled – 1989, Ljubljana), sin podjetnega kmeta, posestnika in začetnika domačega turizma na Bledu Antona Vovka, je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja na Tyrševi, danes Dunajski, cesti v Ljubljani odkupil trgovino z gradbenim materialom. V optimistični izgradnji nove države v desetletju po prvi svetovni vojni je trgovina hitro prerasla v veletrgovino »Material«, ki je zalagala z gradbenim materialom vse pomembnejše gradnje v Ljubljani in širši okolici.

Sredi junija 1939 je Miro Vovk vložil zahtevo za izdajo gradbenega dovoljenja na veliki parceli ob Cesti na Rožnik, kjer je takrat že stalo nekaj družinskih vil, med katerimi je izstopala ravnokrita modernistična vila Marije Vere, delo arhitekta Maksa Strenarja. Gradbeno dovoljenje je bilo izdano 30. avgusta in konec leta je bila vila že vseljiva. Načrte zanjo in njeno notranjo opremo je naredil mladi arhitekt Adri(j)an Janc (1911, Postojna – 1973, Dublin, Irska), ki je leta 1937 diplomiral pri Ivanu Vurniku. Janc je bil pred vojno tehnični izvedenec na banski upravi in eden od prejemnikov odkupne nagrade za regulacijski načrt Ljubljane leta 1940. Bil je široko izobražen in je svoje prispevke objavljajl v Modri ptici, leta 1935 pa ga zasledimo kot lastnika, izdajatelja in odgovornega urednika revije Mlada pota, kar ga je pri takratni vladi pripeljalo tudi pred sodišče. Obtožen je bil širjenja komunistične propagande in na procesu nato oproščen, ker je dokazal, da se s politiko nikoli ni ukvarjal in da ga bolj kot ta zanima beletristika. Arhitekt, ki ga danes ne najdemo v slovenskih biografijah, naj bi med vojno sodeloval z osvobodilno fronto, po vojni pa je zapustil državo. Na ohranjenem načrtu vile je podpisan le Just Gabrijelčič (1903, Prelesje pri Plavah na Goriškem – 1981, Ljubljana), ki je v drugi polovici tridesetih let gradil številne objekte po banovini, med drugimi vilo na Celovški cesti, novo carinarnico in radijsko hišo v Mariboru, Zavod za strojništvo v Ljubljani, sodeloval pa je tudi z Miroslavom Gregorčičem iz Gorice pri gradnji predilne tovarne in barvarne Intex v Kranju.

Prostorna enonadstropna vila stoji na rahlo vzpenjajočem se terenu, zaradi katerega se polklet na jugu odpre na vrt, na katerega se vstopa pod prostorno, s stebriči podprto teraso. Nad pravokotnim tlorisom se dviga enotno kubično telo stavbe z odvzetim volumnom vogalne terase in vhodne veže v pritličju. V pritličju izstopata jugozahodni in severovzhodni vogal, na vzhodu pa je kubus povišan še v prvo nadstropje do strehe. Vila je imela v pritličju veliko teraso na jugovzhodnem vogalu in dva balkona v prvem nastropju. Streha je štirikapna z zelo nizkim naklonom in podaljšanim napuščem, zaradi česar stavba spominja na furlansko arhitekturo.

1

Družinska vila Mira Vovka je bila končana tik pred drugo svetovno vojno, ki je seveda spremenila tok nadaljnjega življenja vile in njenih prebivalcev. Med vojno so bili v njej naseljeni najprej italijanski in nato nemški vojaki in oficirji, po vojni pa slovenske družine brez domov. Da bi ohranili hišo, so v njej nekaj časa živeli člani Volkove razširjene družine. (Zasebni arhiv)

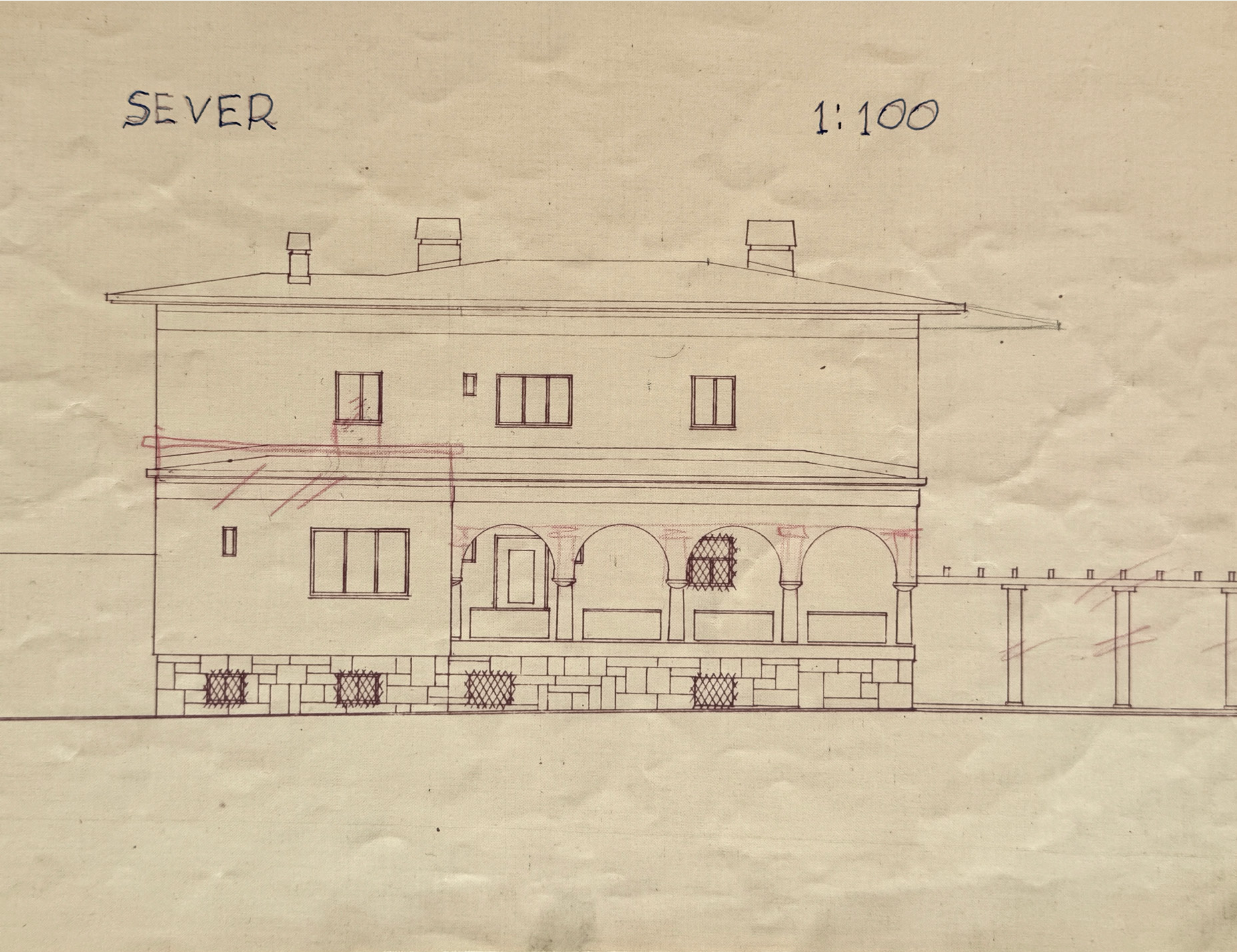
2

Pogled na komaj dokončano vilo s severozahoda. (Zasebni arhiv)

VIII.
TRGOVEC
Vila Vovk, Ljubljana

Ključni poudarek je reprezentativen vhod na severni fasadi z nizkim stopniščem in stebriščem z arhitravom, ki je nadomestil prvotno načrtovane polkrožne arkade. Stebri z značilnimi ploskimi kapiteli so se nadaljevali v pergoli, ki naj bi vodila od vrtnih vrat do vhodnega stopnišča, ki pa ni bila nikoli izvedena. Nad pritličjem na severu je bil na delu položne strehe narejen balkon, ki je danes pozidan. Vila je bila grajena s kvalitetnimi materiali, s katerimi je trgoval investitor, tako so na primer pri izolaciji uporabili takrat najsodobnejše heraklitove plošče.

Nekdaj je vilo obdajal ogromen vrt, ki je segal od Ceste na Rožnik na zahodu do poti, ki povezuje Rožnik s parkom Tivoli, na vzhodu. Načrt za zasaditev je naredil prvi univerzitetno izobražen vrtnar in krajinski arhitekt na Slovenskem, Ciril Jeglič. Skupaj z veletrgovino je bil po vojni vrt nacionaliziran; čezenj je bila speljana cesta, vrisane so bile nove parcele, na katerih je poveljna država zgradila naselje dvojčkov, med Ljubljančani imenovano »partizansko naselje«. Hiša je bila v zadnjih desetletjih dvakrat prezidana, njena ulična fasada pa ostaja do danes nespremenjena. V vili sedaj živi Vovkova hčerka, mladinska pisateljica Polonca Kovač in njena družina.

3
Načrt severne fasade z vrisanimi spremembami, 1939.
(Zasebni arhiv)

4
Naročnika vile Miro in Rosalie Vovk.
(Zasebni arhiv)

VIII.
TRGOVEC
Vila Vovk, Ljubljana

5
Pogled v notranjost salona proti vzhodu.
Posebst notranjščine so bili številni prehodi in odprtine v stenah,
ki so povezovale prostore med seboj. Že na Bledu so Vovkovi gostili
številine umetnike. Portret Rosalie Vovk je delo Božidarja Jakca.
(Zasebni arhiv)

6
Miro Vovk pri barvanju vrtnih vrat na Cesto na Rožnik.
(Zasebni arhiv)

7
Vila danes z zahodne fasade
še vedno ohranja prvotni izgled, 2025.
(foto: Žiga Okorn)

IX.

ZDRAVILEC

Rikli in njegove stavbe, Bled

Ob izteku 19. stoletja je dal švicarski naravni zdravilec Arnold Rikli (1823, Wangen an der Aare, Švica – 1906, Sv. Tomaž/Sankt Thomas, Avstrija) na nabrežju Blejskega jezera zgraditi zdraviliški salon, kopališko stavbo in vilo. Stavbe so predstavljale središče njegovega alternativnega naravnega zdravilišča, s katerim je pomembno prispeval k uveljavitvi Bleda kot pomembne turistične destinacije.

Še pred prihodom na Gorenjsko je Rikli pod vplivom promotorja hidroterapije dr. Charlesa Mundeja proučeval terapevtske vplive svetlobe, zraka in vode, s svojimi dognanji pa skušal pomagati delavcem, zaposlenim v družinski barvarni. Ko je zaradi škodljivih snovi v proizvodnji zbolel tudi sam, je začel iskati kraj, kjer bi se pozdravil, in se leta 1855 z družino preselil na Bled. Konec petdesetih let 19. stoletja je ob jezeru odprl zdravilni zavod Mallnerbrunn in skladno s svojim motom *Wasser thut's freilich – hoecher jedoch steht die Luft, am Hoechsten das Licht* (Voda seveda koristi, zrak še bolj, najbolj pa svetloba) premožnim pacientom v neokrnjeni naravi nudil individualizirane programe zdravljenja, ki so sprva temeljili na vodnih, po odmiku od načel hidropatije pa zlasti zračno-svetlobnih in sončnih kopelih. Od njih je zahteval špartanski slog življenja s skromno vegetarijansko prehrano in veliko gibanja. Domačini njegovim neobičajnim pristopom k zdravljenju niso posebej zaupali, prav tako jih ni priznavala medicina, veliko bolj zadovoljne pa so bile stranke. V svet so ponesle vesti o učinkovitosti drage terapije in tudi o lepotah zdraviliške lokacije ter tako prispevale k njeni razpoznavnosti in hitremu povečevanju obiska.

Po Riklijevi smrti 1906 je zdraviliški kompleks prevzel njegov sin, a je dejavnost v njem kmalu zamrla. Leta 1918 so zdravilišče zaprli, poskusi obnove in oživitve v času med obema svetovnima vojnama pa so bili neuspešni. Ideje njegovega vizionarskega ustanovitelja so pomagale oblikovati vpliven, alternativni življenjski slog, ki odmeva še danes.

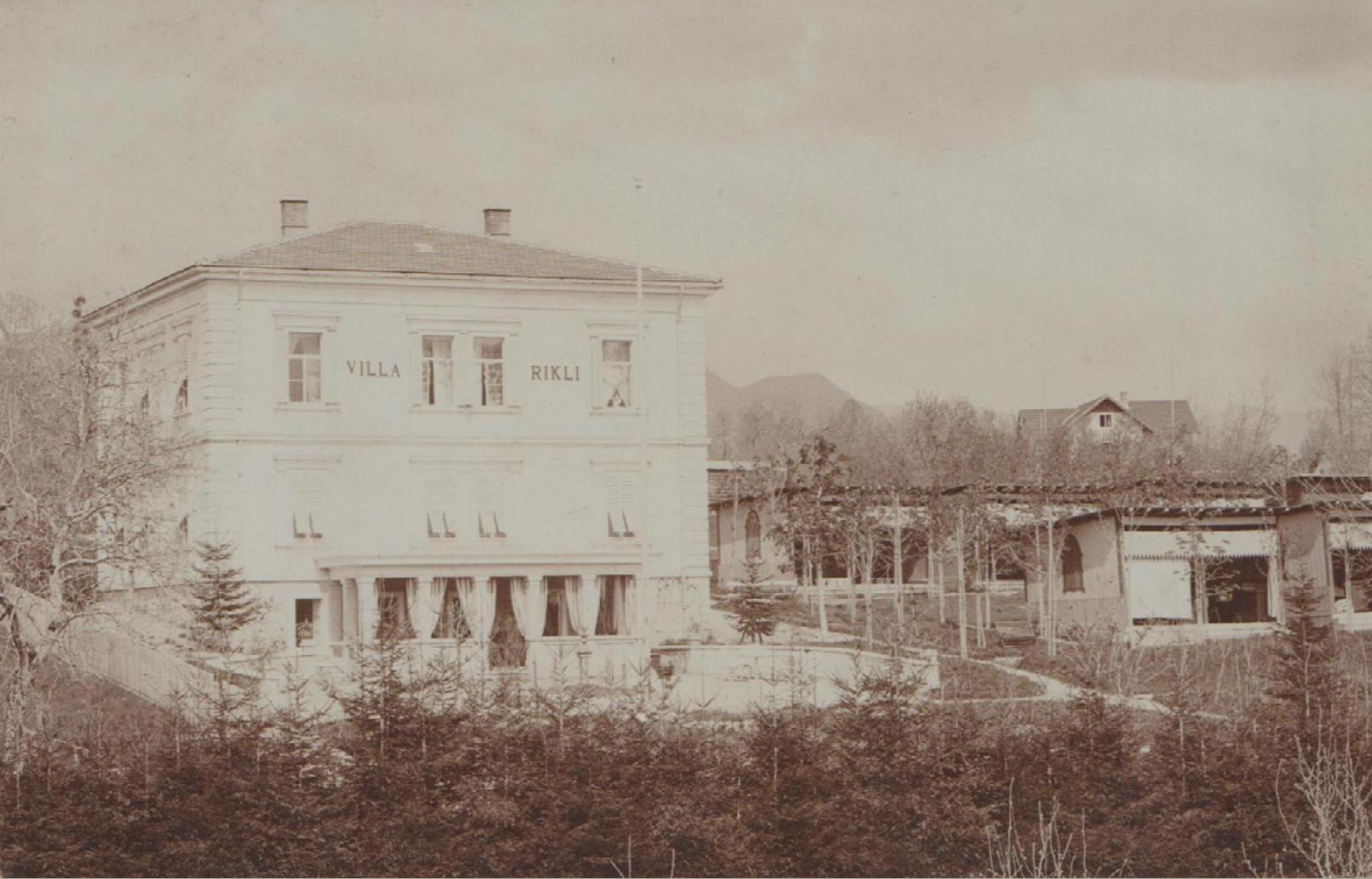
1 in 1a

Rikli si je svoj zdraviliški salon (Kurhaus) zamislil kot prostorno vilo v historističnem slogu (dokončana 1895). Vzdolž k jezeru obrnjene fasade se je raztezal lesen balkon, celota pa je bila okrašena s poslikanimi arhitekturnimi elementi. Poslopje na izvrstni lokaciji ob Blejskem jezeru propada že od leta 1992, ko jo je od države kupil zasebni lastnik. Od tega pomembnega kulturno-zgodovinskega objekta, danes znanega kot »Riklijeva vila«, je ostalo le še nekaj razpadajočih zidov.

(© arhiv Vojka Zavodnika, Bled; © ZRC SAZU, UIFS, foto: Katarina Mohar)

IX.
ZDRAVILEC
Rikli in njegove stavbe, Bled

2
Arnold Rikli je bil sin švicarskega politika in tovarnarja Abrahama Friedricha Riklija; sprva je sledil očetovi poklicni poti in na avstrijskem Koroškem z bratoma ustanovil lastno tovarno barv, a ga je zanimanje za naravne metode zdravljenja kmalu poneslo drugam. Svoje prvo in najbolj uspešno zdravilišče je odprl na Bledu, sledile pa so še podobne ustanove v Trstu, Firencah in Meranu na Tirolskem. (© arhiv Vojka Zavodnika, Bled)

3
V času razcveta svoje zdraviliške prakse je dal Rikli leta 1899 ob starejšem kopališkem domu Mallerbrun postaviti novo kopališko stavbo (Kurbad) s kopališkimi dvoranami, galerijo za sončne kopeli in ordinacijskimi prostori. Leta 1929 so imenitno poslopje na jezerski obali porušili in na njegovem mestu zgradili Kazino. (© arhiv Vojka Zavodnika, Bled)

4
Po svojem zdravilišču je dal Rikli postaviti tudi vrsto lesenih ut, v katerih je eno steno nadomeščala zavesa, namenjene pa so bile t. i. atmosferskim kuram. Dvaindvajset jih je od leta 1873 stalo ob obali, pod cerkvijo, še enkrat toliko pa jih je obkrožalo njegovo Vilo Rikli, ki so jo leta 1899 zgradili ob današnji Prešernovi cesti. Po vrsti sprememb lastništva in namembnosti je bila stavba ob prelomu tisočletja po načrtih Vojteha Ravnikarja povsem prezidana in vključena v kompleks IEDC – Poslovne šole Bled (1998/2000). (© arhiv Vojka Zavodnika, Bled)

X.

ZDRAVNIK

Vila Lapajne, Ljubljana

Vila družine Lapajne na Prijateljevi ulici 10 v Ljubljani je bila zgrajena leta 1927 kot enonadstropna enostanovanjska vila z vrtom. Stoji v predelu Karlovškega predmestja, ki se je v času izgradnje vile imenovalo Sredina. Karlovško predmestje je v začetku 19. stoletja urbanistično uredil arhitekt Ciril Metod Koch (1867–1925), predel pa se je razvijal že od 16. stoletja naprej pred nekdanjimi Karlovškimi mestnimi vrati. Naročnika in investitorja vile sta bila dr. Živko Lapajne (1877–1943) in njegova žena Antonija, roj. Majzelj (1880–1964), ki je bila tudi lastnica parcele. Gradnjo hiše je projektiral stavbenik Ivan Slokan, mestni zidarski mojster, dela pa je izvajalo podjetje »Gradidom. Stavbna družba« iz Ljubljane. Dr. Živko Lapajne je bil zdravnik in je imel v hiši svojo ordinacijo, kot zdravnik pa je skrbel tudi za delavce na železnici, tako da njegova praksa velja za predhodnico Železniškega zdravstvenega doma. Najstarejša hči Nataša (1905–1935) je poučevala na trgovski šoli, sin Živko (1909–1931) je bil pravnik, mlajša hči Sonja (1906–1993) pa pionirka gradbeništva in urbanizma pri nas ter prva ženska, ki je diplomirala iz gradbeništva na tedanji Tehniški fakulteti v Ljubljani (1932). V času druge svetovne vojne so se mati in obe hčerki pridružile Osvobodilni fronti (OF); vilo na Prijateljevi je družina ponudila kot prostor, kjer so se skrivali ogroženi Slovenci in kjer so potekali ilegalni sestanki Izvršnega odbora OF. Tu naj bi se po ustnih pričevanjih v kletnem bunkerju, ki je bil zgrajen po Sonjinih načrtih, skrivali vidnejši revolucionarji, ndr. Boris Kidrič in Tone Tomšič. Sonja je od leta 1943 skupaj z možem, sodnikom Vitalom Oblakom (1903–1945), delala za Varnostno-obveščevalno službo (VOS) Ljubljanske pokrajine, zato sta bila oba večkrat aretirana in nato internirana v nemški koncentracijski taborišči Dachau in Ravensbrück. Sonja je bila nosilka partizanske spomenice 1941 in se je celo življenje posvečala ohranjanju spomina na grozote taborišča Ravensbrück. Po vrnitvi iz taborišča se je posvetila strokovnemu delu na področju projektiranja, gradbeništva, urbanizma in varstva okolja.

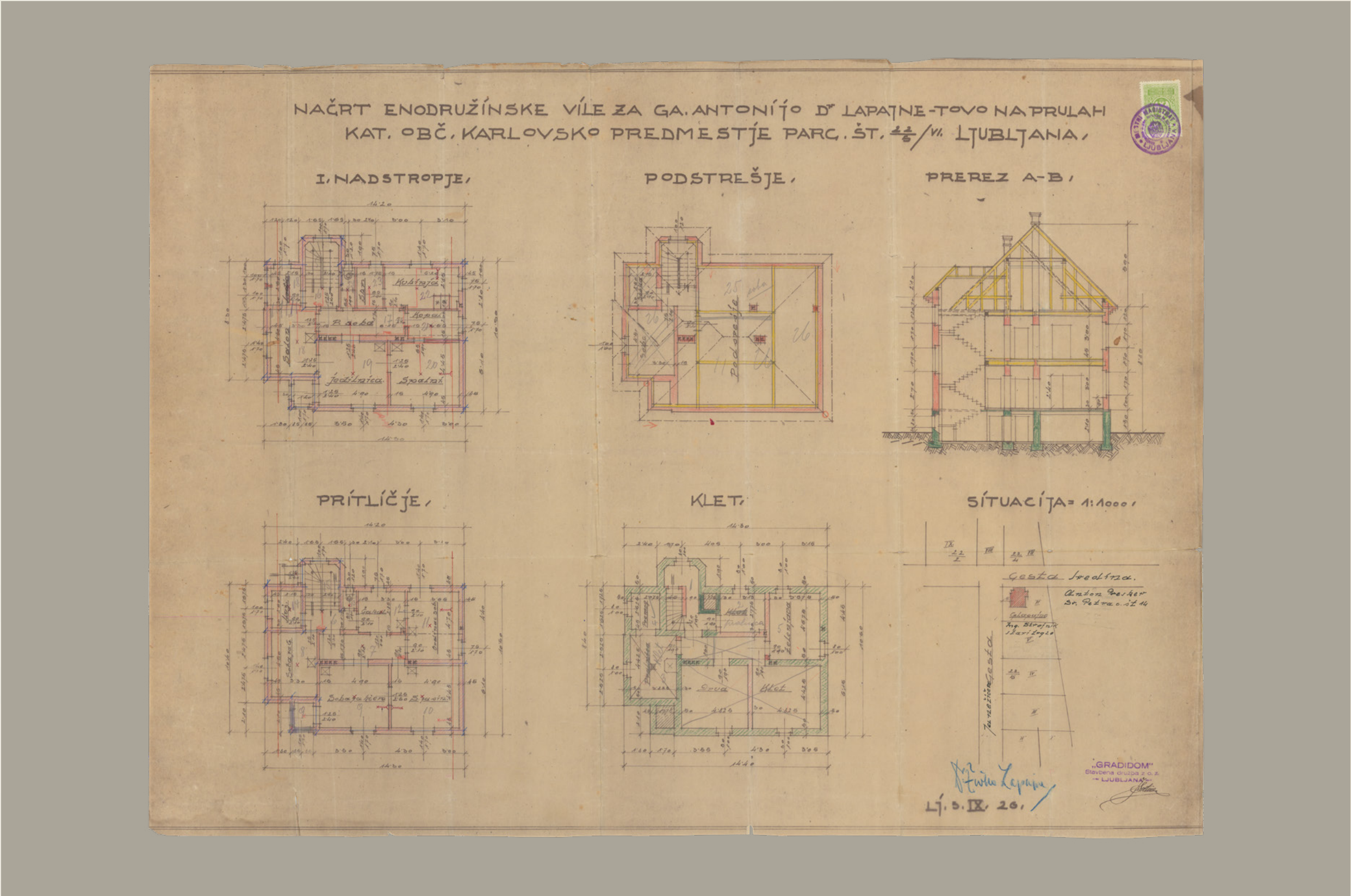

1
Vila v času izgradnje ok. leta 1927. Družina zdravnika dr. Živka Lapajneta je v vili živela do nedavnega, ko so jo njeni potomci prodali, zunanja podoba hiše pa se v gabaritih do danes ni bistveno spremenila. (Zasebni arhiv družine Lapajne, Ljubljana)

2
Družina Lapajne: spredaj otroci Sonja, Nataša in Živko ter zadaj oče Živko in mati Antonija. Grobnica družine Lapajne stoji na Pokopališču Štepanja vas in je zgrajena po Sonjinih načrtih, pri čemer se je zgledovala po Plečnikovih Narodni in univerzitetni knjižnici. Strop grobnice je obložila s hrastovim lesom iz gozdov v okolici Kamnika, od koder je prihajala njena babica. (Zasebni arhiv družine Lapajne, Ljubljana)

X.
ZDRAVNIK
Vila Lapajne, Ljubljana

3
Sonja Lapajne Oblak je med obema vojnama kot statična inženirka delala na nekaterih največjih projektih tedanje banske uprave, pri čemer je sodelovala z arhitekti Jožetom Plečnikom, Vinkom Glanzem in Edvardom Ravnikarjem. Med drugim je izračunala statiko stavbe Gimnazije Bežigrad, zgrajene leta 1936 po načrtih arhitekta Emila Navinška; zgradba z inovativno brezkoridorno zasnovo izstopa tudi v mednarodnem merilu. (Zasebni arhiv družine Lapajne, Ljubljana)

4
Vital Oblak, sodnik, se je poročil s Sonjo leta 1940. Leta 1941 se je pridružil NOB in dve leti kasneje začel delati za VOS ter kmalu postal vodja te službe za Ljubljansko pokrajino. Leta 1944 je bil interniran v Dachau, kjer je čez leto dni umrl. Njegovo ime je vklesano na spomeniku padlim v NOB, delu arhitekta Bora Rotovnika in kiparja Boštjana Putriha na Prulah, v avli Okrožnega sodišča v Ljubljani na Tavčarjevi ulici pa je spominska plošča, na kateri je med sodniki, ki so padli v NOB, naveden tudi Vital Oblak. (© ZRC SAZU, UIFS, foto: Barbara Vodopivec)

5
Načrt vile družine Lapajne na Prulah, 3. 9. 1926. Načrt prikazuje tlorise kleti, pritličja s čakalnico in ordinacijo, prvega nadstropja in podstrešja, prerez stavbe ter določitev prostora za gradnjo vile v Karlovškem predmestju na naslovu Sredina 10 (od leta 1933 Sokolska ulica in nato od leta 1941 dalje Prijateljeva ulica). Spodaj desno sta žig gradbenega podjetja Gradidom in lastnoročni podpis dr. Živka Lapajneteta. (© Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Ljubljana)

O PROJEKTU

Znanstveno izhodišče projekta *Meščanstvo kot umetnostni naročnik na Kranjskem in Štajerskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja* (J6-3136) je dejstvo, da se je v zadnjih dveh desetletjih precej povečalo število raziskav umetnostnega naročništva na Slovenskem, pri čemer so sprva prednjačile študije o cerkvenem naročništvu, v zadnjem desetletju pa se je, sočasno z raziskavami zgodovine slovenskega plemstva, povečalo tudi število raziskav plemiškega naročništva, še zlasti za obdobje zgodnjega novega veka. Popolnoma spregledano pa je ostalo meščansko naročništvo, ki je ključno zaznamovalo zlasti 19. in prvo polovico 20. stoletja.

Namen pričujočega projekta je zato raziskati meščanstvo v dveh osrednjih slovenskih deželah, na Štajerskem in Kranjskem, z vidika njegove vloge naročnika umetnostnih del, pri čemer so zajete različne zvrsti likovne umetnosti (arhitektura, kiparstvo, slikarstvo, uporabna umetnost), in sicer tako zasebna kot javna naročila. Časovno smo se osredotočili na obdobje od dunajskega kongresa oziroma začetka predmarčne dobe (1815) do začetka druge svetovne vojne (1941), v katerem beležimo tudi največjo naročniško aktivnost meščanstva. Zaradi obsežnosti tematike smo izbrali več študij primerov, pri čemer smo si prizadevali za enakomerno zastopanost obeh zgodovinskih dežel, naročil iz časa habsburške monarhije in Jugoslavije, različnih umetnostnih zvrsti, javnih in zasebnih naročil, eden od poudarkov projekta pa je namenjen tudi nacionalnemu vidiku, zato so med obravnavanimi naročniki tako pripadniki slovenske kot tudi nemško govoreče skupnosti. Na ta način želimo osvetliti čim več različnih vidikov meščanskega umetnostnega naročništva v omenjenem obdobju.

[Več o projektu](#) ↗